

SIGMUND FREUD

To sem a sabu

**O niektorých paralelách v duševnom
živote divochov a neurotikov**

EUROPA

Sigmund Freud: Totem a tabu

Preklad © Milan Krankus 2015

Návrh obalu a grafická úprava © Martin Vrabec 2015

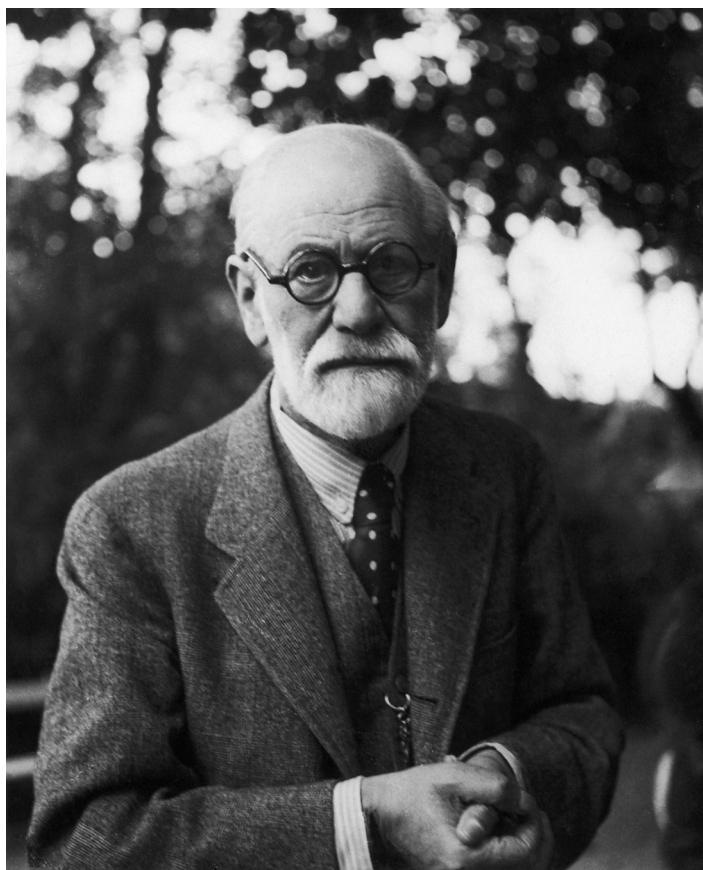
Sadzba © Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2015

Ako dvadsiaty prvý zväzok edície Šimon

vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2015

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-16-4

Sigm. Freud

zväzok 21

PREDHOVOR

V nasledujúcich štyroch úvahách, ktoré boli s rovnakým názvom ako táto kniha uverejnené v prvých dvoch ročníkoch časopisu *Imago*, ktorý vydávam, som sa po prvý raz pokúsil využiť hľadiská a poznatky psychoanalýzy na neobjasnené problémy psychológie národov. Na jednej strane teda tvoria metodický protiklad k rozsiahlemu dielu Wilhelma *Wundta*, v ktorom predpoklady a pracovné metódy neanalytickej psychológie slúžia tomu istému zámeru, na druhej strane k prácam züryšskej psychoanalytickej školy, ktoré sa naopak na základe materiálu získaného zo psychológie národov snažia riešiť problémy individuálnej psychológie.¹ Rád priznávam, že z oboch týchto strán vyšli prvé podnety k mojim vlastným prácam.

Ich nedostatky dobre poznám. Nebudem sa zaoberať tými, ktoré poznačil začiatočnícky charakter týchto skúmaní. Ostatné si však vyžadujú určité vysvetlenie. Štyri úvahy tejto knihy sa usilujú prebudiť záujem širšieho okruhu vzdelancov, pochopiť a ohodnotiť ich však môžu len niekoľkí, ktorí sú už do určitej miery oboznámení s povahou psychoanalýzy. Chcú sprostredkovať medzi etnológmi, jazykovedcami, národopiscami atď. na jednej strane a psychoanalytikmi na strane druhej, napriek tomu im však nemôžu poskytnúť, čo im chýba: prvým vhodný úvod do novej psychologickéj techniky, druhým dostatočné zvládnutie materiálu, ktorý čaká na spracovanie. Budú sa teda musieť uspokojiť s tým, že na oboch stranách vyvolajú pozornosť a prebudia nádej, že častejšie stretávanie oboch strán nemôže pre výskum zostať neužitočné.

Totem a tabu, dve hlavné témy, ktoré dali názov tejto útlej knižke, nie sú v nej spracované rovnakým spôsobom.

---

¹ *Jung*, Wandlungen und Symbole der Libido, Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen, IV, 1912; *Jung*, Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie, ibid. Bd. V, 1913.

Analýza tabu je riešením, ktoré považujem za takmer definitívne a isté. Inak je to pri totemizme, o ktorom treba skromne vyhlásiť, že navrhované riešenia sú len také, aké umožňujú súčasné poznatky psychoanalýzy o charaktere totemizmu. Rozdiel medzi získanými výsledkami z hľadiska istoty súvisí s tým, že tabu medzi nami vlastne doteraz pretrváva; hoci negatívne chápané a zamerané na iné objekty nie je podľa svojej psychologickéj povahy predsa nič iné, než Kantov „kategorický imperatív“, ktorý chce pôsobiť donucujúco a odmieta každú vedomú motiváciu. Na rozdiel od neho je totemizmus nášmu dnešnému cíteniu cudzou nábožensko-sociálnou inštitúciou, ktorej sa ľudstvo v skutočnosti dávno vzdalo a nahradilo ju novšími formami a ktorá zanechala len nepatrné stopy v náboženstve, mravoch a životných zvykoch súčasných kultúrnych národov. Dokonca aj pri tých národoch, ktoré sa k nemu dnes hlásia, prešla veľkými zmenami. Sociálny a technický pokrok v ľudských dejinách poznamenal oveľa menej tabu než totem. V tejto knihe sme sa pokúsili dedukovať pôvodný zmysel totemizmu z jeho infantilných stôp a náznakov, ktorými sa znova prejavuje vo vývine našich vlastných detí. Zdá sa, že úzky vzťah totemu a tabu ponúka nový základ k tejto hypotéze. A aj keby sa na konci ukázala ako dosť nepravdepodobná, nemyslím, že možno namietat' proti tomu, že do určitej miery môže prispieť, aby sme sa priblížili k stratenej a ťažko rekonštruovateľnej skutočnosti.

Rím v septembri 1913

I

ZÁKAZ INCESTU

Prehistorického človeka poznáme z vývinových štádií, ktorými prechádzal, z pamiatok a nástrojov, ktoré nám zanechal, z jeho umenia, náboženstva a životných názorov, ktoré sme získali buď priamo alebo prostredníctvom tradície z povestí, mýtov a rozprávok a zo zvyškov jeho spôsobu myslenia v našich vlastných mravoch a zvykoch. Okrem toho je však v určitom zmysle ešte stále naším súčasníkom; aj dnes žijú ľudia, o ktorých sa domnievame, že sú ešte veľmi blízko primitívom, oveľa bližšie ako my, a v ktorých preto vidíme priamych potomkov a zástupcov prvotného ľudstva. Myslíme tým takzvaných divochov a polodivé národy, ktorých duševný život v nás prebúdza mimoriadny záujem, pretože v ňom môžeme spoznať dobre zachovaný predstupeň nášho vlastného vývoja.

Ak je tento predpoklad správny, musí porovnanie „psychológie prírodných národov“, ako ju učí národopis, a psychológie neurotika, ako je známa prostredníctvom psychoanalýzy, odhaliť mnohé zhody a umožní nám vidieť už známe skutočnosti občas aj v novom svetle.

Z vonkajších aj vnútorných dôvodov som si vybral na toto porovnanie tie kmene, ktoré etnografii opisali ako najzaostalejších a najúbohejších divochov, praobyvateľov najmladšieho svetadielu, Austrálie, kde sa aj vo faune zachovalo mnoho archaického, ktoré inde zaniklo.

Praobyvateľov Austrálie považujú za osobitnú rasu, pri ktorej sa neprejavuje fyzická ani jazyková príbuznosť s najbližšími susedmi, národmi Melanézie, Polynézie a Malajska. Nestavajú si domy ani pevné chatrče, neobrábajú pôdu, nechovajú domáce zvieratá okrem psa, ba nepoznajú ani hrnčiarstvo. Živia sa výlučne mäsom z najrôznejších ulovených zvierat a vyhrabanými korenkami. Nemajú kráľov

a náčelníkov; o spoločných záležitostiach rozhoduje zhromaždenie dospelých mužov. Je problematické, či u nich možno nájsť stopy náboženstva vo forme uctievania vyšších bytostí. Kmene vnútri kontinentu, ktoré v dôsledku nedostatku vody musia bojovať s najtvrdšími životnými podmienkami, sa zdajú vo všetkých aspektoch primitívnejšie než tie, ktoré žijú blízko pobrežia.

Od týchto úbohých nahých kanibalov určite nebudeme očakávať, že v pohlavnom živote budú mravní v našom zmysle a že budú svojim sexuálnym pudom ukladať veľké množstvo obmedzení. A predsa sa dozvedáme, že sa s najväčšou starostlivosťou a najúzkostlivejšou prísnosťou snažia zabrániť incestným pohlavným stykom. Zdá sa, akoby celá ich spoločenská organizácia slúžila tomuto účelu alebo súvisela s jeho dosiahnutím.

Namiesto úplne chýbajúcich náboženských a sociálnych inštitúcií majú Austrálčania sústavu *totemizmu*. Austrálske kmene sa rozdelili do malých kmeňových príbuzenstiev (rodov) alebo klanov, z ktorých každý sa nazýva podľa svojho *totemu*. Čo je teda totem? Obvykle jedlé, neškodné alebo nebezpečné zviera, zriedkavejšie rastlina alebo prírodný živel (dážď, voda), ktoré má zvláštny vzťah k celému rodu. Totem je v prvom rade praotec rodu, potom však aj jeho ochranný duch a pomocník, ktorý mu zosiela veštby, a aj keby bol inak nebezpečný pozná svoje deti a šetrí ich. Preto majú príslušníci totemu posvätnú, samočinne trestajúcu povinnosť, že svoj totem nezabijú (nezničia) a že sa zrieknu jeho mäsa (alebo iného pôžitku, ktorý poskytuje). Charakter totemu sa neviaže na jednotlivé zviera alebo jednotlivú bytosť, ale na všetkých jedincov druhu. Z času na čas sa konajú slávnosti, pri ktorých príslušníci totemu obradnými tancami názorne napodobňujú pohyby a vlastnosti svojho totemu.

Totem je dedičný buď po materskej alebo otcovskej línii; prvý spôsob je asi všade pôvodný a iba neskôr ho vystriedal druhý. Príslušnosť k totemu je základom všetkých

spoločenských záväzkov Austráľčana; na jednej strane prešahuje kmeňovú príslušnosť, na druhej potláča pokrvnú príbuznosť.¹

Totem sa neviaže na územie alebo určité miesto; členovia totemu bývajú oddelene a žijú mierumilovne s príslušníkmi iných totemov.²

A teraz si musíme konečne všimnúť onu zvláštnosť totemickej sústavy kvôli ktorej si ju všíma aj psychoanalytik.

---

¹ *Frazer*: Totemism and Exogamy, Bd. I. p. 53. *The totem bond is stronger than the bond of blood or family in the modern sense.* (Totemové puto je silnejšie než pokravné čiže rodinné puto v modernom zmysle).

² Tento stručný výklad totemického systému vyžaduje ďalšie objasnenie a vymedzenie: Názov totem prevzal r. 1791 v tvare *totam* Angličan *J. Long* od červeňokožcov v Severnej Amerike. Tento problém vyvolal vo vede postupne veľký záujem a podnietil vznik množstva literatúry, z ktorej vyzdvihujem ako hlavné diela štvorzväzkový spis *J. G. Frazera* *Totemism and Exogamy*, 1910, a knihy a spisy *Andrewa Langa* (*The Secret of the Totem*, 1905). O poznanie významu totemizmu pre pradejiny ľudstva sa zaslúžil Škót *J. Ferguson Mc Lennan* (1869/70). Totemické inštitúcie boli alebo ich ešte aj dnes možno pozorovať okrem Austráľčanov aj u severoamerických Indiánov, u národov na oceánskych ostrovoch, vo východnej Indii a vo veľkej časti Afriky. Z mnohých stôp a pozostatkov, ktoré inak ťažko vysvetliť, sa možno domnievať, že totemizmus kedysi existoval aj u árijských a semitských pranárodov Európy a Ázie, takže mnohí bádatelia majú tendenciu vidieť v ňom nevyhnutnú a všeobecnú fázu vývinu ľudstva.

Ako prišli prehistorickí ľudia na to, aby si zaobstarali totem, t. j. aby založili svoje spoločenské záväzky na pôvode od nejakého zvierat'a a ako ešte budeme počuť, aj svoje sexuálne obmedzenia? Existujú o tom rôzne teórie, ktorých prehľad nájde nemecký čitateľ vo *Wundtovej* *Psychológii* národov (zv. II, Mýtus a náboženstvo), ale žiadna jednota názorov. Sľubujem, že sa pokúsim vyriešiť problémy totemizmu čo najskôr v osobitnej štúdií, v ktorej sa pokúsim o toto riešenie použitím psychoanalytického spôsobu myslenia. (Porovnaj štvrtú úvahu tohto zväzku.)

Sporná je však nielen teória totemizmu, ale ani jeho realitu nemožno vyjadriť všeobecne platnými poučkami, ako sme sa o to pokúsili vyššie. Sotva sa nájdú tvrdenia, ku ktorým by sme nemuseli pridať výnimky alebo námietky. Nesmieme však zabúdať, že aj najprimitívnejšie a najkonzervatívnejšie národy sú v istom zmysle staré národy a majú za sebou dlhé obdobie, počas ktorého všetko, čo bolo u nich pôvodné, prešlo vývinom a premenou. Preto je dnes totemizmus u národov, ktoré ho ešte realizujú, v najrozmanitejších štádiách úpadku, rozkladu a prechodu do iných spoločenských či náboženských inštitúcií alebo ustrnul v útvaroch, ktoré môžu byť dosť vzdialené jeho pôvodnej podstate. Je potom ťažké rozhodnúť, čo je na súčasných pomeroch vernou podobou zmysluplnej minulosti a čo treba chápať len ako druhotné skreslenie.

Takmer všade, kde vládne totem, platí aj zákon, že *členovia toto istého totemu nesmú vstupovať do vzájomných pohlavných vzťahov a teda nesmú ani navzájom uzatvárať manželstvá*. Táto *exogamia* sa spája s totemom.

Tento prísne zachovávaný zákaz je veľmi pozoruhodný. Nepripravilo ho nič z toho, čo sme sa doteraz dozvedeli o pojme alebo vlastnostiach totemu; nechápeme teda, ako sa do totemickej sústavy dostal. Preto sa nečudujeme, že sa mnohí bádatelia domnievajú, že *exogamia* – v najstarších časoch a podľa zmyslu – pôvodne nemala s totemizmom nič spoločné, ale že k nemu bola pripojená bez hlbšej súvislosti, keď bolo treba zaviesť obmedzenia pri uzatváraní manželstiev. Nech je to akokoľvek, spojenie totemizmu s *exogamiou* pretrváva a ukazuje sa ako veľmi pevné.

Objasníme si význam tohto zákazu ďalšími úvahami.

a) Za porušenie tohto zákazu nenasleduje takpovediac automatické potrestanie vinníkov ako pri iných totemických zákazoch (napr. za zabitie totemického zvierat'a), ale rozhodné prenasledovanie celým kmeňom, ako keby bolo nevyhnutné odvrátiť nebezpečenstvo ohrozujúce celé spoločenstvo, alebo ho zbaviť ťaživej viny. Niekoľko viet z *Frazerovej*³ knihy môže ukázať, ako vážne posudzujú divosi takéto previnenia, podľa našich meradiel veľmi nemravní.

„In Australia the regular penalty for sexual intercourse with a person of a forbidden clan is death. It matters not whether the woman be of the same local group or has been captured in war from another tribe; a man of the wrong clan who uses her as his wife is hunted down and killed by his clansmen, and so is the woman; though in some cases, if they succeed in eluding capture for a certain time, the offence may be condoned. In the Ta-Ta-thi tribe, New South Wales, in the rare cases which occur, the man is killed but the woman is only beaten or speared, or both, till she is nearly

---

³ *Frazer*, l. c., Bd.i. p. 54.

dead; the reason given for not actually killing her being that she was probably coerced. Even in casual amours the clan prohibitions are regarded with the utmost abhorrence and are punished by death (Howitt).“ (V Austrálii sa sexuálny styk s osobou zo zakázaného klanu obvykle trestá smrťou. Nezáleží na tom, či je žena z tej istej miestnej skupiny, alebo bola ukoristená vo vojne z iného rodu. Muža z neprípustného klanu, ktorý s ňou má sexuálny styk ako so svojou ženou, prenasledujú a zabijú ľudia z jeho klanu a tak isto aj ženu. Niekedy však, ak sa im podarí načas uniknúť pred doľapením, možno im urážku prepáčiť. V rode Ta-Ta-thi v Novom Južnom Walese sa stáva, hoci zriedka, že muža zabijú, ale ženu len bijú alebo bodajú kopijami, alebo oboje, kým nie je takmer mŕtva. Pravdepodobne bola znásilnená, čo je dôvodom, prečo ju skutočne nezabijú. Aj pri náhodných láskach sa zákazy klanu prísne dodržiavajú a na každé ich porušenie sa hľadá s najväčším odporom a trestá sa smrťou.)

b) Pretože rovnako prísny trest stíha aj prechodné ľúbostné vzťahy, ktoré neviedli k splodeniu deti, zdá sa nepravdepodobné, že by tu rozhodovali aj iné, napr. praktické motívy.

c) Pretože totem je dedičný a uzavretím manželstva sa nemení, možno následky tohto zákazu, napríklad pri dedičnosti po matke, ľahko prehliadnuť. Ak patrí napr. muž k totemickému klanu klokana a oženi sa so ženou z totemického klanu emu, potom sú deti, chlapci aj dievčatá, všetky emu. Synovi z tohto manželstva teda totemické predpisy zneumožňujú incestný styk s matkou a sestrami, ktoré sú emu ako on.⁴

---

⁴ Otcovi z klanu klokana však tento zákaz umožňuje incest s dcérami s totemom emu. Pri dedičnosti totemu po otcovi by bol otec klokana, deti tiež a otcovi by potom bol incest s dcérami zakázaný, zatiaľ čo syn by mal možnosť incestu s matkou. Z týchto totemických zákazov teda vyplýva, že dedičnosť po matke je staršia ako dedičnosť po otcovi, pretože môžeme predpokladať, že totemické zákazy smerujú predovšetkým proti incestným žiadostiam synov.

d) Stačí však len jedna pripomienka, aby sme videli, že exogamia, ktorá sa spája s totemom, znamená, teda aj zabezpečuje, viac než len zabránenie incestu s matkou a sestrami. Znemožňuje mužovi aj sexuálne spojenie so všetkými ženami vlastného rodu, teda s určitým počtom žien, ktoré sú považované za pokrvné príbuzné, aj keď to tak v skutočnosti nie je. Psychologické oprávnenie tohto veľkorysého obmedzenia, ktoré presahuje všetky podobné ustanovenia civilizovaných národov, nie je spočiatku zrejmé. Len tušíme, že význam totemu (zvierat'a) ako prapredka sa tu berie veľmi vážne. Všetko, čo sa odvodzuje z toho istého totemu, je pokrvne príbuzné, tvorí jedinú rodinu, v ktorej sa aj najvzdialenejšie stupne príbuzenstva považujú za absolútnu prekážku sexuálneho styku.

U týchto divochov sa teda prejavuje neobyčajne veľký strach pred incestom alebo citlivosť naň, ako aj nám ťažko pochopiteľná zvláštnosť, že skutočnú pokrvnú príbuznosť nahrádzajú totemickou príbuznosťou. Nesmieme však tento protiklad príliš preháňať a musíme pamätať aj na to, že totemické zákazy zahrňujú skutočný incest ako zvláštny prípad.

Zostáva záhadou, akým spôsobom sa skutočná rodina nahradila totemickým rodom. Rozlúštenie tejto hádanky sa možno spája s objasnením samého totemu. Samozrejme, treba vziať do úvahy, že pri určitej slobode sexuálneho styku, ktorá presahuje hranice manželstva, sa pokrvná príbuznosť, a tým aj zabránenie incestu, stávajú také neisté, že tento zákaz musíme zdôvodniť ináč. Nie je preto zbytočné poznamenať, že mravy Austráľčanov uznávajú isté sociálne podmienky a slávnostné príležitosti, pri ktorých sa výlučné manželské právo jedného muža na jednu ženu nerešpektuje.

Rečový úzus týchto austrálskych kmeňov⁵ sa vyznačuje jednou zvláštnosťou, ktorá nepochybne patrí do tejto súvislosti. Označenia príbuzenských vzťahov, ktoré používajú, totiž

---

⁵ Ako väčšiny totemových národov.

nevystihujú vzťah medzi dvoma jedincami, ale medzi jedincou a skupinou; radia sa podľa vyjadrenia *L. H. Morgana* ku *klasifikujúcej* sústave. To znamená, že muž nenazýva „otcom“ len svojho sploditeľa, ale aj každého iného muža, ktorý by si podľa kmeňových predpisov mohol vziať za ženu jeho matku a mohol by tak byť jeho otcom; „matkou“ nazýva každú ženu popri svojej matke, ktorá by bez porušenia kmeňových zákonov mohla byť jeho matkou; „bratmi“ a „sestrami“ nazýva nielen deti svojich skutočných rodičov, ale aj deti všetkých menovaných osôb, s ktorými je zviazaný rodičovským skupinovým vzťahom atď. Vzájomné príbuzenské označenia dvoch Austráľčanov nepoukazujú teda nevyhnutne na ich pokrvnú príbuznosť, ako by to vyžadoval náš rečový úzus; označujú skôr sociálne ako fyzické vzťahy. Určitú podobnosť s týmto klasifikačným systémom nachádzame u nás napr. u detí, keď ich vychovávame, aby každého priateľa či priateľku rodičov oslovovali „ujo“ alebo „teta“, alebo keď v prenesenom zmysle hovoríme o „bratoch v Apolónovi“ alebo o „sestrách v Kristu“.

Tento zvláštny rečový úzus možno ľahko vysvetliť, ak ho chápeme ako zvyšok a náznak onej manželskej inštitúcie, ktorú rev. *L. Fison* nazval *skupinovým manželstvom* a ktorej podstatou je, že určitý počet mužov má manželské práva na určitý počet žien. Deti z tohto skupinového manželstva sa potom právom považujú za súrodencov, aj keď sa všetky nenarodili tej istej matke, a všetkých mužov skupiny považujú za svojich otcov.

Aj keď niektorí autori, ako napr. *B. Westermarck* vo svojich *Dejinách ľudského manželstva*⁶, odmietajú závery, ktoré z existencie názvov skupinového príbuzenstva urobili iní, najlepší znalci austrálskych divochov sa zhodujú v tom, že klasifikujúce príbuzenské označenia treba považovať za zvyšok z čias skupinového manželstva. Podľa *Spencera* a *Gillena*⁷ sa u kmeňov *Urabunna* a *Dieri* dá určitá forma skupinového

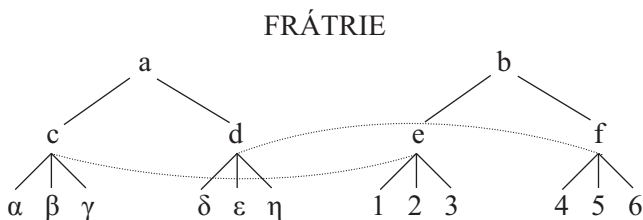
⁶ 2. Aufl., 1902.

⁷ *The Native Tribes of Central Australia*, London 1899.

manželstva zistiť dokonca ešte aj dnes. Skupinové manželstvo teda u týchto národov predchádzalo individuálnemu manželstvu a nezaniklo bez toho, aby nezanechalo zreteľné stopy v reči a mravoch.

Ak však nahradíme individuálne manželstvo skupinovým, pochopíme zdanlivé nadmieru vyhýbanie sa incestu u týchto národov. Totemická exogamia, zákaz sexuálneho styku medzi členmi toho istého klanu, sa potom javí ako primeraný prostriedok na zabránenie skupinovému incestu, ktorý sa neskôr upevnil a na dlhý čas prežil svoju motiváciu.

Ak sa domnievame, že sme pochopili motiváciu obmedzení pri uzatváraní manželstiev u austrálskych divochov, postupne zisťujeme, že skutočné pomery sú ešte oveľa zložitejšie a zmätenejšie, ako sa na prvý pohľad zdá. V Austrálii je totiž iba málo kmeňov, ktoré nepoznajú žiadny iný zákaz ako totemické obmedzenia. Väčšina z nich je organizovaná tak, že sa v prvom rade delia na dve skupiny, ktoré sa nazývajú manželské triedy, frátrie (angl.: *phrathries*). Každá z týchto frátrií je exogamná a zahŕňa väčší počet totemických rodov. Každá frátria sa obvykle delí ešte na dve podtriedy (*subphrathries*), celý kmeň teda na štyri; podtriedy stoja medzi frátriami a totemickými rodmi. Typická, veľmi často sa vyskytujúca schéma organizácie austrálskeho kmeňa vyzerá takto:

Dvanásť totemických rodov tvorí štyri podtriedy a dve triedy. Všetky skupiny sú exogamné.⁸ Podtrieda *c* tvorí s *e*, a podtrieda *d* tvorí s *f* exogamnú jednotku.

⁸ Počet totemov je zvolený ľubovoľne.

Výsledok, teda tendencia týchto zariadení, je nepochybny: týmto spôsobom sa ešte viac obmedzuje voľba manželského partnera a sexuálna sloboda. Keby existovalo len týchto dvanásť totemických rodov, mohol by si každý člen jedného rodu – za predpokladu rovnakého počtu osôb v každom rode – vybrať z $^{11}/_{12}$ všetkých žien kmeňa. Existencia oboch frátrií znižuje počet voliteľných žien na $^{6}/_{12} = 1/2$; muž z totemu α sa môže oženiť len so ženou z rodu 1-6. Zavedením dvoch podtried klesá výber na $^{3}/_{12} = 1/4$; muž z totemu α musí svoju manželskú voľbu obmedziť na ženy z totemov 4, 5, 6.

Historické vzťahy frátrií – ktorých je v niektorých kmeňoch až osem – k totemickým rodom sú veľmi nejasné. Vidíme len, že tieto zariadenia chcú dosiahnuť to isté čo totemická exogamia, ba ešte viac. Ale pretože totemická exogamia vyvoláva dojem posvätného ustanovenia či mravu, ktorého vznik nepoznáme, zdá sa, že zložité zariadenia frátrií, ich pododdelenia a s nimi spojené podmienky, pochádzajú z cieľavedomého zákonodarstva, ktoré sa znovu ujalo úlohy zabrániť incestu, pretože vplyv totemového systému slabol. A pretože, ako vieme, je totemická sústava podkladom všetkých ostatných spoločenských záväzkov a mravných obmedzení kmeňa, význam frátrií sa vyčerpáva vo všeobecnosti v úsilí o zámernú reguláciu manželskej voľby.

Ďalšia tvorba systému frátrií ukazuje snahu rozšíriť zákaz prirodzeného a skupinového incestu aj manželstvá medzi vzdialenejšími skupinovými príbuznými, podobne ako to urobila katolícka cirkev, keď rozšírila oddávna platné zákazy manželstiev medzi súrodencami aj na bratancov a vymyslela kvôli tomu duchovné príbuzenské stupne.⁹

Tomu, čo nás zaujíma, by nijako neosožilo, keby sme chceli hlbšie preniknúť do mimoriadne komplikovaných a nevyjasnených diskusií o pôvode a význame frátrií a o ich vzťahu k totemu. Bude nám stačiť, ak poukážeme na veľkú

---

⁹ Článok Totemism v Encyclopaedia Britannica, 11. vyd., 1911 (A. Lang).

snahu, ktorú vynakladajú Austrálčania a iné divošké národy, aby zabránili incestu.¹⁰ Musíme povedať, že títo divosti sú citlivejší na incest ako my.

Pravdepodobne sú väčší vystavení pokušeniu, takže proti nemu potrebujú dôkladnejšiu ochranu.

Strach z incestu sa však u týchto národov neuspokojuje zriadením opísaných inštitúcií, ktoré, ako sa nám zdá, sú namierené predovšetkým proti skupinovému incestu. Musíme uviesť ešte celý rad „mravov“, ktoré strážia individuálny styk blízkych príbuzných v našom zmysle. Dodržiavajú sa s takmer náboženskou prísnosťou a o ich zámere sotva môžeme pochybovať. Tieto mravy alebo mravné zákazy môžeme nazývať „vyhýbaniami“ (*avoidances*). Sú rozšírené ďaleko mimo austrálskych totemových národov. Ale aj tu musím poprosiť čitateľa, aby sa uspokojil iba s fragmentárnym výberom z bohatého materiálu.

V Melanézii sú tieto obmedzujúce zákazy namierené proti styku chlapca s matkou a sestrami. Tak napr. na novohebridskom *Lepers Island* opúšťa chlapec v určitom veku materský domov a presídli sa do „klubového domu“, kde sa potom pravidelne stravuje a spí. Môže síce ešte navštíviť domov a požiadať o jedlo, ak je však v dome jeho sestra, musí odísť bez toho, aby sa najedol; ak nie je prítomná žiadna zo sestier, môže si sadnúť pri dverách a najesť sa. Ak sa brat so sestrou stretnú náhodou vonku, sestra musí utiecť alebo sa niekde schovať. Ak brat v piesku spozná stopy svojej sestry, nevyberie sa po nich a rovnako ani sestra po jeho stopách. Brat nevysloví ani jej meno a dbá, aby nepoužil nejaké bežné slovo, ktoré by bolo obsiahnuté v jej mene. Toto vyhýbanie sa, ktoré sa začína pubertálnou iniciáciou, sa dodržiava po celý život. Zdržanlivosť medzi matkou a synom rokmi rastie a prevažuje u matky. Ak mu prinesie nejaké

---

¹⁰ Na tento bod iba nedávno výrazne upozornil *Störfer* vo svojej štúdií *Zur Sonderstellung des Vatermordes*, *Schriften zur angewandten Seelenkunde*, 12. Heft, Wien 1911.

jedlo, nepodá mu ho priamo, ale položí ho pred neho, neosloví ho dôverne, nehovorí mu po našom „ty“, ale „vy“. Podobné zvyky vládnu v *Novej Kaledónii*. Ak sa stretne brat so sestrou, táto sa schová do kríkov a brat ide ďalej bez toho, aby sa za ňou obzrel.¹¹

Na *Gazelom polostrove v Novej Británii* nesmie sestra od vlastnej svadby s bratom už prehovoriť, ani vysloviť jeho meno a označuje ho opisom.¹²

V *Novom Meklenbursku* sa vzťahujú takého obmedzenia na bratanca a sesternicu (s istými výnimkami), ale aj na brata a sestru. Nesmú sa k sebe priblížiť, podať si ruky, dávať si dary, môžu však spolu hovoriť zo vzdialenosti niekoľkých krokov. Incest so sestrou sa trestá obesením.¹³

Na ostrovoch *Fidži* sú tieto obmedzenia mimoriadne prísne a týkajú sa nielen pokrvných príbuzných, ale aj skupinových sestier. O to čudnejšie na nás pôsobí, keď sa dozvedáme, že títo divosi poznajú posvätné orgie, pri ktorých vyhľadávajú pohlavné spojenie práve tieto príbuzenské stupne, medzi ktorými je styk zakázaný. Namiesto údivu využijeme tento rozpor na vysvetlenie onoho zákazu.¹⁴

U *Batakov* na *Sumatre* sa týkajú tieto obmedzenia všetkých blízkych príbuzenských vzťahov. Pre *Bataka* by napr. bolo najpohoršujúcejšie, keby mal sprevádzať vlastnú sestru večer do spoločnosti. Brat sa cíti v spoločnosti svojej sestry nepríjemne, aj keď sú prítomné ešte aj iné osoby. Ak vstúpi jeden z nich do domu, druhý radšej odíde. Ani otec nezostane s dcérou sám doma, rovnako ani matka so synom. Holandský misionár, ktorý informuje o týchto mravoch, dodáva, že ich, žiaľ, musí považovať za veľmi oprávnené. Tento národ pokladá za samozrejmé, že medzi mužom

---

¹¹ R. H. Codrington, *The Melanesians bei Frazer, Totemism and Exogamy*, Bd. I, p. 77.

¹² *Frazer*; I. c. II, p. 124, podľa *Kleintitschen*, *Die Küstenbewohner der Gazellen-Halbinsel*.

¹³ *Frazer*; I. c. II, p. 131, podľa *P. G. Peckel* in *Anthropos* 1908.

¹⁴ *Frazer*; I. c. II, p. 147, podľa *Rev. L. Fison*.

a ženou dochádza o samote k nevhodným intimitám; a keďže vedia, že za styk blízkych pokrvných príbuzných možno očakávať všetky možné tresty a nepríjemné následky, robia správne, keď sa takýmito zákazmi vyhýbajú všetkým pokušeniam.¹⁵

U *Barongov* v zálive *Delagoa* v Afrike sa pozoruhodne najprísnejšie opatrenia týkajú švagrinej, ženy brata vlastnej ženy. Ak stretne muž túto pre neho nebezpečnú osobu, dôsledne sa jej vyhne. Neodvážuje sa s ňou jesť z jednej nádoby, oslovuje ju len váhavo, nevstúpi do jej chatrče a zdraví ju len chvejúcim sa hlasom.¹⁶

U *Akambov* (alebo *Wakambov*) v Britskej východnej Afrike platí príkaz vyhýbania sa, ktorého výskyt by sme očakávali častejšie. Dievča sa musí medzi pubertou a vstupom do manželstva starostlivo vyhýbať vlastnému otcovi. Schová sa, keď ho má stretnúť na ulici, nikdy sa neodváža sadnúť si vedľa neho a takto sa správa až do chvíle zásnub. Po svadbe už jej styku s otcom nestojí nič v ceste.¹⁷

Najrozšírenejšie, najprísnejšie a aj pre civilizované národy najzaujímavejšie sú obmedzenia, ktoré sa týkajú styku muža so svokrou. V Austrálii platia úplne všeobecne, platia však aj u melanézskych, polynézskych a afrických černošských národov, a to pokiaľ siahajú stopy totemizmu a skupinového príbuzenstva a pravdepodobne ešte ďalej. U niektorých z týchto národov existujú podobné zákazy pre nevinný styk ženy s jej svokrom, nie sú však zd'aleka také nemenné a prísne. V ojedinelých prípadoch sa treba vyhýbať obom svokrovcom.

Keďže nás menej zaujíma etnografické rozšírenie, než obsah a zámer vyhýbania sa, ktoré sa týka svokry, obmedzím sa aj tu len na niekoľko príkladov.

Na *Banksových ostrovoch* sa tieto príkazy veľmi prísne a úzkostlivo zachovávajú. Muž si dáva veľký pozor, aby sa

¹⁵ *Frazer*, l. c. II, p. 189.

¹⁶ *Frazer*, l. c. II, p. 388, podľa *Junod*.

¹⁷ *Frazer*, l. c. II, p. 424.

neocitol v blízkosti svokry a ona v jeho. Ak sa náhodou stretnú na chodníku, žena ustúpi nabok a obráti sa mu chrbtom, kým neprejde, alebo tak urobí on.

Vo *Vanna Lava (Port Patteson)* sa muž ani neopováži ísť po pobreží, kadiaľ kráčala svokra, kým stúpajúci príliv neodplaví jej stopy v piesku. Z určitej vzdialenosti však môžu spolu hovoriť. Je úplne vylúčené, aby muž niekedy vyslovil meno svojej svokry alebo ona meno svojho zaťa.¹⁸

Na *Šalamúnových ostrovoch* nesmie muž od svadby svokru ani uvidieť, ani sa s ňou rozprávať. Keď ju stretne, tvári sa, akoby ju nepoznal a uteká, ako len vládze, aby sa skryl.¹⁹

U *Zulukafrov* mravy vyžadujú, aby sa muž pred svojou svokrou hanbil a aby sa jej všemožne vyhýbal. Nevstúpi do chatrče, v ktorej je ona, a keď sa stretnú, jeden alebo druhý ustúpi bokom, svokra sa trebárs schová do kríkov a zať si zakryje tvár štítom. Ak sa nemôžu navzájom vyhnúť a žena nemá nič, čím by sa zahalila, oviaže si aspoň okolo hlavy trsy trávy, aby vyhovela mravom. O styk medzi nimi sa musí postarať buď tretia osoba, alebo na seba môžu z určitej vzdialenosti volať, ak je medzi nimi nejaká prekážka, napr. ohrada osady. Ani jeden z nich nesmie vysloviť meno toho druhého.²⁰

U *Basogov*, černoškého kmeňa z oblasti prameňov Nílu, môže muž prehovoriť k svokre len vtedy, keď je v inej miestnosti domu a on ju nevidí. Tento národ má k incestu taký veľký odpor, že ho trestá aj u domácich zvierat.²¹

Zatiaľ čo o zámeroch a význame ostatných vyhýbaní medzi blízkymi príbuznými, takže ich všetci pozorovatelia považujú za ochranné opatrenia proti incestu niet pochýb, zákazy styku so svokrou sa vysvetľovali aj inak. Oprávnené

---

¹⁸ Frazer; l. c. II, p. 76.

¹⁹ Frazer, l. c. II, p. 117, podľa C. Ribbeho, *Zwei Jahre unter den Kannibalen der Salomons-Inseln*, 1905.

²⁰ Frazer, l. c. II, p. 385.

²¹ Frazer, l. c. II, p. 461.

sa zdalo nepochopiteľné, že by všetky tieto národy mali taký veľký strach z pokušenia, aké mužovi hrozí od staršej ženy, ktorá by mohla byť jeho matkou, hoci ňou v skutočnosti nie je.²²

Táto námietka sa vyslovovala aj proti chápaniu *Fisona*, ktorý upozornil, že niektoré systémy frátrií sú neúplné, pretože teoreticky neznemožňujú manželstvo medzi mužom a jeho svokrou; preto sa proti tejto možnosti bolo treba osobitne zabezpečiť.

Sir *J. Lubbock* odvodzuje v diele *Origin of civilisation* správanie sa svokry k zaťovi z voľakedajšej formy manželstva únosom (*marriage by capture*). „Kým sa ženy skutočne unášali, muselo byť aj rozhorčenie rodičov značné. Keď z tejto formy manželstva zostali iba symboly, bolo aj rozhorčenie rodičov už len symbolické, a tento mrav sa udržal aj potom, keď sa na jeho pôvod zabudlo.“ *Crawley* bez ťažkostí ukázal, aká nedostatočná je zhoda tohto pokusu o vysvetlenie s jednotlivosťami, ktoré odhalilo skutočné pozorovanie.

E. B. Tylor sa domnieva, že správanie sa svokry voči zaťovi nie je ničím iným než formou „prehliadania“ (*cutting*) manželkinou rodinou. Muž sa považuje za cudzieho dovtedy, kým sa nenarodí prvé dieťa. Ak odhliadneme od prípadov, keď táto podmienka zákaz neruší, môžeme proti tomuto vysvetleniu namietat', že neobjasňuje zameranie mravu, pokiaľ sa týka vzťahu medzi zaťom a svokrou, teda, že prehliada pohlavný faktor a neberie do úvahy moment onoho posvätného odporu, ktorý vyjadrujú príkazy vyhýbania sa.²³

Žena z kmeňa *Zulu*, ktorej sa pýtali na zdôvodnenie zákazu, odpovedala s pocitom nežnosti: „Nie je správne, aby videl prsia, ktoré dojčili jeho ženu.“²⁴

²² *V. Crawley*, *The Mystic Rose*. London 1902, p. 405.

²³ *Crawley*, l. c., p. 407.

²⁴ *Crawley*, l. c., p. 401, podľa *Leslie*, *Among the Zulus and Amatongas*, 1875.